

CEMİYET-İ AKVAM'IN KURULUŞUNUN İSTANBUL BASININA YANSIMALARI

REFLECTIONS OF FOUNDATION OF LEAGUE OF NATIONS ON ISTANBUL PRESS

Cabir DOĐAN*

Özet

I. Dünya Savaşı sonrası yapılan Paris Barış Konferansı ve savaş sonrası dönemi dizayn etmede büyük beklentilerin yer aldığı Cemiyet-i Akvam projesi önemli bir tarihsel süreçtir. Yenilen devletlerin kaderinin belirleneceği bu dönem çok uluslu bir yapıya sahip olan devletler için ayrı bir önem arz ediyordu. ABD Başkanı Woodrow Wilson tarafından gündeme getirilen Cemiyet-i Akvam projesi Osmanlı Devleti ile birlikte yenilen diğer devletler için ümit kaynağı olmuştur. Konunun önemine ve hassasiyetine binaen Cemiyet-i Akvam projesi süreci İstanbul basını tarafından yakından takip edilmiştir. Cemiyetin kuruluşu ile ilgili bugüne kadar yapılan çalışmalardan farklı bir şekilde dönemin İstanbul basınının haberlerinden ve yorumlarından yola çıkarak bu çalışma yapıldı.

Anahtar Kelimeler: Cemiyet-i Akvam, Paris Barış Konferansı, İstanbul Basını, Başkan Woodrow Wilson,

Abstract

Paris Peace Conference which convened after the 1st World War and League of Nations project which brought about designing post-war period are an important historical process. This period, when the defeated states' destiny were set, had another distinct significance for many countries with multinational structures such as Ottoman Empire. League of Nations project which was brought forward by the US President Woodrow Wilson became a light of hope for Ottoman Empire and other defeated states. Given the importance and sensitivity of the subject League of Nations project process was followed closely by Istanbul press regarding the foundation of this league. In this research, news and comments by İstanbul picos in that period about the establishment of the Nations League was studied in a different way than the previous research.

Keywords: League of Nations, Paris Peace Conference, Istanbul Press, President Woodrow Wilson, League of Nations

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gokdereli32@yahoo.com

Giriş

XIX. yüzyıldan önceki tarihsel süreci uluslararası örgütlenme açısından ele alındığında bu düşüncenin büyük ölçüde aydınların bir “ütopyası” olarak kaldığını, dönemin idarecileri ve devlet adamları tarafından pek de kabul görmediğini müşahede edilmektedir.¹ Ancak Avrupa’da aydınlanma ve reform dönemi ile birlikte bu coğrafyadaki örgütlenme biçimi ve değerler yargısı dinsel alandan uzaklaşarak laik bir hüviyet kazanmıştır. Özellikle XVII. yüzyıldan itibaren Avrupa’da örgütlenme daha çok savaş ve barış konuları çevresinde şekillenmiştir. Bu dönem düşünür ve siyasetçilerininin barışı koruma ve sürdürme amaçlı kurulacak uluslararası örgütlerin yapısı ve işleyişi konusundaki çalışmaları gelecekte kurulacak uluslararası örgütlerin kuramsal alt yapısını oluşturmuştur. Otuzyıl Savaşları sonrasında imzalanan Westfalya Barış Antlaşması örgütler bakımından bir dönüm noktasıdır (1848). Bu antlaşma tarihte ilk defa çok sayıda devletin katılımıyla gerçekleşmiş bir antlaşma olup uluslararası hukukun gelişmesi açısından önemli bir başlangıçtır.²

1789 Fransız İhtilâli sonrasında Napolyan ile başlayan ve 1815 yılına kadar devam eden Fransa ile Avrupa devletleri arasındaki savaşta Avrupa’nın güçler dengesi ve siyasi yapısı büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Bu durum uluslararası ilişkilerde yeni gelişmelere neden oldu.³ 1815 Viyana Kongresi ile Avrupa’nın önde gelen devletleri Napolyan savaşları sonrası kıtalarında ortaya çıkan sorunları çözmek için çok taraflı diplomasi uygulamasına geçmişlerdir.⁴ Bu uygulama ile barışın korunması ve sürekliliğin sağlanması için bir takım konferans ve kongreler düzenleyerek Avrupa’daki güçler dengesi yeniden düzenlenmiş ve “Avrupa Ahengi” sistemi kurulmuştur. Ancak kurulan sistemin çok sistematik olduğunu belirtmek mümkün değildir. Viyana Kongresi sonrası oluşturulan bu yapının kurumsallaşamaması, ortak karar alma ile eylem oluşturma konusunda birliktelikten yoksun oluşu ve Avrupa devletleri arasında başlayan gizli diplomasi, bu sistemin uluslararası bir örgüt olmasının önündeki engeller olmuştur. Buna rağmen “Avrupa Ahengi” 19. yüzyıl boyunca Avrupa’da barışın korunmasında önemli rol oynamıştır.⁵

19.yüzyılın ikinci yarısında sanayi devrimi sonrası teknolojik alandaki gelişmeler ekonomik döngüleri değiştirmiş, söz konusu gelişmeler uluslararası ticarete birbirine karşı bağımlılığı artırmış ve ticarete uluslararası bir takım düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır.⁶

Uluslararası sorunların ele alındığı ve bu sorunların çözümü için görüşmelerin yapıldığı diğer bir oluşum ise 1899 ve 1907 tarihli Lahey Barış Konferanslarıdır. Bu örgüt kendisinden önceki uluslararası örgütlere göre daha geniş katılımlı ve küçük devletlerin de kendilerini temsil etme imkanı bulduğu bir yapıdadır. Lahey Barış Konferanslarının uluslararası teşkilatlanmaya sağladığı en büyük kazanım evrenselliştir.⁷ Fakat bu yapı I. Dünya Savaşı öncesi Avrupalı devletler arasındaki sorunları çözmeye başarılı olamamıştır. Bu da devletler arasında işbirliğini sağlayacak,

¹Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, Atilla Kitabevi, Ankara 1993, s. 525.

²Haydar Çakmak, *Uluslararası İlişkiler’e Giriş, Kavram ve Teoriler*, Platin Yayınları, Ankara 2007, s. 93; Richard A. Falk, *Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Politikası*, Çev. Neşenur Domaniç- Nusret Ardan, Metis Yayınları, İstanbul 2004, s. 26-34; Zeynep Dağı “Çatışma ve İşbirliğinin Dili” *Uluslararası Politikayı Anlamak, Ulus-Devletten Küreselleşmeye*, İstanbul 2007, s.306-307. Westfalya Antlaşması (1648) ile bir sistem kurulmuş ama uluslararası bir örgüt kurulamamıştır. 1815 Viyana Kongresi ise uluslararası örgütlenmenin bir temeli olmuştur. Çakmak, *a.g.e.*, s. 395.

³Vefa Toklu, *Uluslararası İlişkiler*, İmaj Yayınevi, Ankara 2006, s.140.

⁴Gönlübol, *a.g.e.*, s. 530; Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, Çev. Nasuh Uslu- Haluk Özdemir, Adres Yayınları, Ankara 2007, s.512.

⁵Toklu, *a.g.e.*, s. 140.

⁶Çakmak, *a.g.e.*, s. 93.

⁷Toklu, *a.g.e.*, s. 142.

barış döneminde sorunlara çözümler getirecek, bütün devletleri içine alacak yeni uluslararası bir örgütlenmeye gidilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.⁸

Avrupa devletlerinin I. Dünya Savaşı öncesi kendi aralarında oluşturdukları bloklaşma tam dört yıl sürecek olan kitlesel bir savaş ile sonuçlanmıştır. Bu savaş özellikle Avrupa’da çok büyük yıkıma neden olmuş ve sosyo-ekonomik ve askeri yönden bu coğrafyayı çökertmiştir. Daha savaşa devam ederken bu tür hadiselerin yaşanmaması ve devletler arasında barışı korumak için uluslararası bir örgütün kurulması düşüncesi ortaya çıkmıştır.⁹ Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson, Dünya Savaşı devam ederken (8 Ocak 1918) yayınladığı “14 nokta” bildirisinde bütün devletlerin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını garanti edecek, “Cemiyet-i Akvam”ın kurulması fikrini dünya gündemine getirmiştir.¹⁰ Bu uluslararası örgütte artık gücün yerini ahlaka uygunluk, silah gücünün yerini kamuoyu yönetimi alacaktır.¹¹

Milletler Cemiyeti Fikrinin Paris Barış Konferansı’nda Görüşülmesi

1918 yılının başlarından itibaren Avrupa’da savaştan devletlerin hemen hemen tamamı barışı dillendirmeye başlamıştır. Bu süreçte sonradan İtilaf devletlerine katılan ABD Başkanı Woodrow Wilson¹², savaştan sonra barışın esaslarını belirlemek üzere “Wilson’un On Dört Noktası” diye bilinen bildiriye yayınlamıştır. Bu ilkelerin içerisinde en dikkat çekenini “Barış antlaşmalarının açık yapılması ve açık diplomasinin esas alınması” maddesidir. Oysa bu savaşa giren bütün Avrupa devletlerinin savaşın sonucundan farklı çıkar ve beklentileri vardır. Aralarında bir takım gizli antlaşmalar yaparak savaş sonrası için paylaşımlar yapmışlardır. Onun için savaşa giren bütün devletler daha önce yapılmış olan gizli paylaşım projelerinin hayata geçirilmesini istemiştir. Bu durum açık anlaşma ve açık diplomasi isteyen Wilson İlkeleri ile çelişmektedir. Savaştan sonra kazanan devletler barış koşullarını kendi aralarında görüşüp karar verdikten sonra yenilen devletlerle masaya oturmaya karar verdiler.¹³

Yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı savaş sonrası Avrupa’da bozulan dengeleri düzenlemek ve yenilen devletlerle imzalanacak barışın şartlarını görüşmek üzere 18 Ocak 1919’da Paris Barış Konferansı toplanır. Toplantıda savaşa galip devletler tarafında ya da onlara destek veren toplam 32 devletin temsilcisi katılmıştır.¹⁴ Toplantıya katılan devletleri 4 grupta toplamak mümkündür. 1) Merkezi devletlere karşı savaşmış beş büyük devlet: ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya 2) Savaşa bu devletlerin yanında katılmış veya destek vermiş devletler 3) Merkezi güçlerle her türlü diplomatik ilişkiyi kesmiş, fakat savaşa katılmamış devletler 4) Savaştan her iki tarafa karşı tarafsız

⁸Gönlübol, *a.g.e.*, s.531.

⁹Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul 2006, s. 638.

¹⁰Toklu, *a.g.e.*, s. 143; Torbjon L. Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Çev. Mehmet Özyay, Açılım Kitap, İstanbul 2006, s.277.

¹¹Henry Kissenger, *Diplomasi*, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1994, s. 44.

¹²1913-1921 yılları arasında ABD başkanlığı görevinde bulunan Woodrow Wilson, Prestiberyen bir papazın oğlu olarak dünyaya geldi. 1902-1910 yılları arasında Princeton Üniversitesi’nin başkanlığını yaptı. 1911-1913 yılları arasında New Jersey’in Demokrat valisi olarak görev yaptı. 1913 yılında ABD başkanı seçildi. Başlangıçta ABD’yi I. Dünya Savaşı’nın dışında tuttu. Fakat dünyayı demokrasi açısından daha güvenli bir yer haline getirmek için Nisan 1917’de savaşa girme mecburiyetinde hissetti. Wilsonculuk olarak isimlendirilen onun idealist uluslararasılığı Ocak 1918’de kongrede yaptığı konuşmada kalıcı barışın temeli olarak ortaya koyduğu On Dört Nokta’da açık şekilde ifadesini bulmuştur. Bu konuşmada ortaya koyduğu fikirler arasında ulusal self-determinasyon, açık anlaşmalar, gizli diplomasiye başvurulmaması, ticaret ve denizcilik serbestisi ile ulusların örgütlenmesiyle ortaya çıkarılacak silahsızlanma ve ortak güvenlik bulunmaktadır. Woodrow Wilson’un liberalizmi genellikle ABD’nin model alınmasıyla oluşturulacak demokratik ulus devletler sisteminin savaşı önlemenin en etkin yolu olduğu düşüncesiyle ilişkilendirilmiştir. Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, Çev. Nasuh Uslu-Haluk Özdemir, Liberte Yayınları, Ankara 2013, s.277.

¹³Uçarol, *a.g.e.*, s. 621-622.

¹⁴Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih (1914-1990)*, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992, s. 145.

kalan devletler. Bu barış görüşmelerine mağlup devletlerden hiç biri davet edilmemiştir.¹⁵ Başkan Woodrow Wilson görüşmelere ABD temsilcisi olarak katılır. Ona göre geleneksel diplomasi yöntemleri ile ne Avrupa'nın ne de dünyanın problemlerinin çözülmesi mümkün değildir. I. Dünya Savaşı da klasik Batı diplomasinin kusurlu uygulamalarından çıkmıştır.¹⁶ Onun için Başkan Woodrow Wilson kendisinin hazırladığı 14 maddelik ilkelerden yola çıkarak uluslararası işbirliğini kurumsallaştırmak için Cemiyet-i Akvam projesini ortaya atmıştır. Bu evrensel barış projesinin gözetimi ve denetimi altında gücün yerine ahlak, silah gücünün yerini kamuoyu yönetimi alacaktır. Barışın korunması artık geçmişte olduğu gibi askeri güç ile değil, ortak güvenlik sistemi ve açık anlaşmalarla sağlanacaktır. Bunun için de Avrupa'nın üç asır uyguladığı uluslararası sistemin yeniden ele alınması gerekecektir.¹⁷

Başkan Woodrow Wilson düşüncelerini hayata geçirmek için Cemiyet-i Akvam meselesinin bir an önce görüşülerek karara bağlanmasını istemiştir.¹⁸ Paris Barış Konferansı'nda 12 Ocak günü yapılan Onlar Kurulu'nda bu konudaki önerisini ilk defa dile getirdi.¹⁹ Konu ile ilgili birkaç maddelik teklif verir. Fakat Onlar Kurulu'nun diğer üyeleri tarafından üzerinde fazla durulmayarak konu gündem dışı kalır. Konunun kurulda görüşülememesinin nedeni ise barış müzakereleri sırasında toprak ve para meselesinin görüşülmesidir. Özellikle İngiltere ve Fransa'nın Cemiyet-i Akvam'ın bu süreç içerisinde ele alınmasının bu sorunların çözümünde kendileri açısından güçlük çıkaracağı düşüncesi vardır.

Cemiyet-i Akvam projesi Başkan Woodrow Wilson tarafından ilk oturumdan dört gün sonra tekrar Onlar Kurulu'nun gündemine getirilir. Kurulda şiddetli tartışmalar olur. Başkan Woodrow Wilson burada yaptığı konuşmada Cemiyet-i Akvam Antlaşması ile barış antlaşmalarının birlikte değerlendirilmesini ve bir bütün olarak ele alınmasını istemiştir. Fakat kurulun diğer üyeleri ikircikli bir tutum içerisindeydiler. Özellikle İngiltere ve Fransa geleneksel diplomasinin bir sonucu olarak Cemiyet-i Akvam projesini savaş sonrası kendi menfaatlerinin önünde bir engel olarak görmekte ve cemiyetin kuruluşunu uzun bir zaman dilimine yayarak onun bağlayıcı hükümlerinden kurtulma çabasında olmuşlardır Uzun görüşmelerden sonra İngiltere ve Fransa Cemiyet-i Akvam konusunda taktik değiştirerek uzlaşmacı bir tavır sergilemiş ve Cemiyet-i Akvam konusunda tutum değişikliğine gitmişlerdir. Paris Barış Konferansı'nda Cemiyetin kuruluşu için özel bir komisyonun kurulmasına karar verilmiştir. Halbuki İngiltere ve Fransa'nın gerçek amacı ise Cemiyet-i Akvam meselesini komisyona havale ederek konuyu gündemden düşürmektir.²⁰

Paris'teki müzakerelerde İngiltere'yi Başbakan Lloyd George ve Fransa'yı ise Başbakan Clemenceau temsil ederler. Her ikisi de geleneksel Batı bürokrasisini temsil eden güçlü politikacılar. Bu iki devletin temsilcileri Cemiyet-i Akvam için kurulacak komisyona küçük devletlerin de temsilci göndermesini isterler. Amaçları komisyonu mümkün olduğunca geniş tutarak Cemiyet-i Akvam'ın kuruluş sürecini yavaşlatmaktır. Oysa Başkan Woodrow Wilson komisyonun daha dar tutularak bir an önce kuruluş sürecinin tamamlanmasını ister. Sonunda bu iki politikacı Woodrow Wilson'u komisyonun geniş katılımı olması gerektiği fikri konusunda ikna ederler.²¹

¹⁵Mehmet Hasgüler, Mehmet B. Uludağ, *Uluslararası Örgütler: Devlet Merkezli Sistemde Çöküntü, Uluslararası Politikayı Anlamak Ulus Devletten Küreselleşmeye*, Der. Zeynep Dağı, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2007, s. 407; Tasvir-i Efkar, "Cemiyet-i Akvam ve Türkiye'de Ekalliyetler", 10 Nisan 1336 (M:10 Nisan 1920), s. 4.

¹⁶ Uçarol, *a.g.e.*, s. 623-624.

¹⁷Kissinger, *a.g.e.*, s. 44-45.

¹⁸Vladimir Potyemkin, *Uluslararası İlişkiler Tarihi, -Diplomasi Tarih-*, C. III, Çev. Atilla Tokatlı, Evrensel Basım Yayım, İstanbul 2009, s. 39.

¹⁹George Ritzer, *Küresel Dünya*, Çev. Melik Pekdemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010, s. 171.

²⁰Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 145.

²¹Potyemkin vd., *a.g.e.*, s. 40.

Paris Barış Konferansı heyeti 17 Ocak 1919 Cumartesi günü yaptığı toplantıda Cemiyet-i Akvam meselesi hakkında yapılan teklifleri inceledikten sonra müzakereye başlamıştır.²²

Uzun süren çalışmalardan sonra Cemiyet-i Akvam'ın nizamnamesi ve yetkilerinin detaylarıyla belirlenebilmesi için bir komisyon kurulur.²³ Komisyon Amerikalı, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Japon delegelerden oluşmaktadır.²⁴ Komisyonun başkanlığına ABD Başkanı Woodrow Wilson getirilir.²⁵ Woodrow Wilson Paris Barış Konferansı'nın 25 Ocak 1919 tarihli oturumunda yaptığı konuşmada; "*Cemiyet-i Akvam, barış antlaşmasının ayrılmaz bir parçası olmalıdır*" demiştir.²⁶ 23 Ocak 1919 tarihli Zaman Gazetesi'nde konu ele alınmış ve Başkan Woodrow Wilson'un komisyona Cemiyet-i Akvam ile ilgili birkaç maddelik teklif verdiği belirtilmiştir.²⁷ Onun bu teklifi konferans üyeleri tarafından oy çokluğu ile kabul edilmiştir.²⁸ Başkan Woodrow Wilson bundan sonraki süreçte vaktinin büyük çoğunluğunu Cemiyet-i Akvam görüşmelerine ayırmıştır.²⁹

Yukarıdaki belirtilen gelişmeler 27 Ocak 1919 tarihli Zaman Gazetesi'nde "Sulh Meseleleri – Ahvâl-i Siyasiye" başlıklı yazıda ele alınmıştır. Gazete haberinde Cemiyet-i Akvam meselesinin yeniden Paris Barış Konferansı'nın gündemine geldiğini ve burada tekrar ele alınarak önemli kararlar alındığını belirterek alınan kararları yazmıştır. Bunlar:³⁰

1. Devletlerin emniyet ve güvenliğinin devamı için uluslararası bir kuruluşun kurulması zaruridir. Bu cemiyet imzalanan anlaşmaların uygulanmasının güvencesi ve savaşları önlemede bir önlem olacaktır.
2. Cemiyet-i Akvam savaş sonrası imzalanacak barış antlaşmalarının bir parçası olacaktır.
3. Cemiyetin nizamnamesi ve yetkilerinin tespiti için adı geçen hükümetleri temsil eden bir hükümet kurulacaktır.
4. Cemiyet-i Akvam'ın komisyon üyeleri İngiltere adına Lord Robert Sesil ve General Eshot, ABD adına Başkan Woodrow Wilson ve Miralay Havz, Fransa adına Limon Bornova, ve Lando, Japonya adına Ucube ve Vagonet, İtalya adına Orlando ve Ayandan Solona'dır.

Barış müzakerelerinin Cemiyet-i Akvam'la ilgili yapılan oturumun sonuç bölümü ile ilgili gelişmeler 27 Ocak 1919 tarihli Vakit Gazetesi'nde ele alınmış ve gazete Başkan Woodrow Wilson'un konuşmasına yer vererek konu ile ilgili nutkunun sonunda şunları söylediğini ifade etmiştir: "*Biz buraya harp kazanmak için değil, barışı tesis etmek için geldik. Bu maksatla hareket ediyoruz*".³¹

Cemiyet-i Akvam komisyonunun çalışmalarına 27 Ocak 1919 tarihli Zaman Gazetesi'nde de yer verilmiş ve komisyonun 26 Ocak Pazar günü ilk toplantısını yaptığını ve toplantının konusunun Cemiyet-i Akvam'ın programını hazırlamak olduğu belirtilmiştir. Gazete, haberin devamında Cemiyet-i Akvam komisyonunun o günkü toplantısına başkanlık eden Japon temsilci Oçiri Leson'un konuşmasına da değinmiş ve şunları söylediğini ifade etmiştir. "*Başkan Oçiri Leson toplantının açılışında delegasyon heyetine teşekkür etti ve barış konferansının Cemiyet-i Akvam*

²²Alemdar, "Sulh Konferansı Cumartesi Celse-i Umumiyesi", 17 Kânûn-ı Sâni(M: 17 Ocak 1919), Perşembe, s. 1.

²³Zaman, "Sulh Meseleleri –Ahvâl-i Siyasiye", 27 Kânûn-ı Sâni 1335(M: 27 Ocak 1919), Pazartesi, s. 1; Alemdar, "Cemiyet-i Akvam", 3 Şubat 1335(M: 3 Şubat 1919), Pazartesi, s. 3.

²⁴Alemdar, "Sulh Konferansı Cumartesi Celse-i Umumiyesi", 17 Kânûn-ı Sâni(M: 17 Ocak 1919), Perşembe, s. 1.

²⁵İstiklal, "Sulh Konferansı Komisyonu Murahhasları", 27 Kânûn-ı Sâni 1335(M:27 Ocak 1919), Pazartesi, s. 1.

²⁶Potyemkin vd. , a.g.e., s.40.

²⁷Zaman, "Sulh Meseleleri –Ahvâl-i Siyasiye", 25 Kânûn-ı Sâni 1335(25 Ocak 1919), Cumartesi, s. 1; Alemdar, "İngiliz Tebliği", 17 Kânûn-ı Sâni 1335(M:17 Ocak 1919), Perşembe, s. 1.

²⁸Alemdar, "İngiliz Tebliği", 17 Kânûn-ı Sâni 1335(M:17 Ocak 1919), s. 1.

²⁹Potyemkin vd. , a.g.e., s.40.

³⁰Zaman, "Sulh Meseleleri –Ahvâl-i Siyasiye", 27 Kânûn-ı Sâni 1335(M:27 Ocak 1919), Pazartesi, s. 1.

³¹Vakit, "Cemiyet-i Akvam Teessüs Ediyor", 28 Kânûn-ı Sâni 1335(M:28 Ocak 1919), Salı, s. 1.

konusunda attığı adımla verilen sözü tuttuğunu ifade etti". Yine aynı gazete, konu ile ilgili olarak komisyon üyelerinden Wander Walde'nin de sözlerine yer vererek Başkan Woodrow Wilson'un barış görüşmelerinde yaptığı konuşmada bütün milletlerin duygularına tercüman olduğunu belirterek şunları söylediğini yazmıştır: *"Bugün kendi milletlerinin geleceğini belirlemek için cemiyet adına söz söyleyecek olanlar, babalarının çekmiş oldukları meşakkat ve zorlukları çocuklarının yaşamaması için ölmüş olanların güvencesini sağlayacak olanlar yine o milletlerdir"* diyerek Cemiyet-i Akvam üyelerinin bu konuda üstlendiği görevin sorumluluğuna ve kutsiyetine dikkat çekmiştir.³²

5 Şubat 1919 tarihli Zaman Gazetesi'nin haberine göre Cemiyet-i Akvam'ın aynı tarihli oturumuna İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour murahhas üye olarak katılmıştır. Kendisi ile yapılan görüşmede gazetecilere Cemiyet-i Akvam'ın yapısı hakkında önemli açıklamalarda bulunmuştur. Kendisine geçmişte yapılan ittifaklarla ilgili olarak Cemiyet-i Akvam'ın tavrı ne olacağı sorusuna ise; *"Cemiyet-i Akvam'ın bugün ve geçmişte yapılan ittifakları ve anlaşmaları feshedemez. Yeni ittifaklar konusunda kararı ise barış konferansı verecektir"* diyerek geleneksel batı diplomasisinden de büyük devletlerin kolay kolay vazgeçmeyeceğini ortaya koymuştur.³³ 7 Şubat 1919 tarihli Vakit Gazetesi de Cemiyet-i Akvam komisyonunun çalışmalarına yer vermiş konu ile ilgili haberinde Cemiyet-i Akvam'ın ilk iki maddesinin kabul edildiğini yazmıştır. Ayrıca gazete haberin devamında Cemiyet-i Akvam komisyonuna diğer devletlerin de aza göndermesi meselesinin de ele aldığını belirtmiştir.³⁴

Konu ile ilgili 7 Şubat 1919 tarihli Zaman Gazetesi *"Cemiyet-i Akvam"*, başlıklı haberinde komisyonun dördüncü oturumuna Çekoslovakya, Yunanistan, Lehistan, Romanya'nın temsilcilerinin katıldığı ifade edilerek Cemiyet-i Akvam'ın yapısı ile ilgili yapılan görüşmelerde bu yeni üyelerin komisyonda görev aldıkları yazılmıştır.³⁵

Cemiyet-i Akvam meselesinin Paris Barış Konferansı'nda Başkan Woodrow Wilson tarafından gündeme getirilmesi başta İngiltere ve Fransa olmak üzere savaşa giren büyük devletleri rahatsız etmiştir. Çünkü savaşa giren bu devletlerin savaş sonrası dönem için çok büyük beklentileri vardır. Onun için Cemiyet-i Akvam ile barış görüşmelerinin birlikte ele alınmasını istemediler. Avrupa'da klasik diplomasiyi temsil eden devletlerle ABD Başbakanı Woodrow Wilson arasında barış görüşmelerinde devam eden perde arkasındaki mücadele İstanbul'daki Osmanlı basını tarafından günü gününe takip edilmeye çalışıldığını görülmektedir

"Cemiyet-i Akvam" Fikri Konusunda Büyük Devletler Arasında Görüş Ayrılıkları

Cemiyet-i Akvam'ın fikir babası olan ABD Başkanı Woodrow Wilson kurulacak uluslararası barış örgütünün yapısı ile ilgili o güne kadar bilgi vermemiş ve Barış görüşmeleri için Paris'e geldikten sonra da cemiyetin yapısı ile ilgili ayrıntılara girmemiştir. Başkan Woodrow Wilson başlangıçta cemiyet konusunda müttefikler arasında oluşabilecek anlaşmazlıkların Cemiyet'i Akvam'a zarar verebileceğini düşünür.³⁶

Paris Barış Konferansı sırasında her ne kadar Avrupa'nın büyük devletleri Cemiyet-i Akvam ile ilgili bir komisyonun kurulmasına onay verseler de İngiltere ve Fransa savaş sonrası dönemle ilgili olarak menfaatlerinin zedeleneceği düşüncesiyle cemiyetin kuruluşunun barış müzakerelerinden ayrı tutulmasını isterler. Ayrıca cemiyet'in kuruluşunu uzun bir zaman dilimine yaymak suretiyle

³²Zaman *"Sulh Meseleleri –Ahvâl-i Siyasiye"*, 27 Kânûn-ı Sâni 1335(M:27 Ocak 1919), Pazartesi, s. 1.

³³Zaman, *"Cemiyet-i Akvam İttifak Mukavelelerini Te'dil Etmemiştir"*, 5 Şubat 1335(M: 5 Şubat 1919), Perşembe, s.1.

³⁴Vakit, *"Cemiyet-i Akvam"*, 7 Şubat 1335(M: 7 Şubat 1919), Cuma, s. 1.

³⁵Zaman, *"Cemiyet-i Akvam Komisyonu Bazı Mevadd-ı Mevkuat Sureti te Kabulü"*, 7 Şubat 1335(M: 7 Şubat 1919), Cuma, s.1.

³⁶Macmillian, *a.g.e.*, s. 90-91.

onun getireceği bir takım sınırlamalardan kurtulmayı arzu ederler. Amaçları geleneksel Avrupa diplomasi metotlarını kullanarak savaş sırasındaki rakipleri ile hesaplaşarak onları tamamen etkisizleştirecek ve mevcut yapıyı koruyacak bir düzenleme yapmaktır.

Amerika Başkanı Woodrow Wilson başından itibaren devam eden barış müzakerelerinin Cemiyet-i Akvam üzerinden götürülmesini istemiştir. Oysaki Avrupalı devletler barış görüşmelerini Cemiyet-i Akvam'ın dışında tutmaya çalışmışlardır. 29 Mayıs 1919 tarihli Sabah Gazetesi taraflar arasındaki bu görüş ayrılığına dikkat çekerek şu ifadelerle yer vermiştir:

*“Taraflar arasında bu şekilde meydana gelen görüş ayrılığının Amerikan halkının Cemiyet-i Akvam'a destek vermeyeceği şeklinde bir kanaat oluştursaydı barış konferansında bir ümitsizlik hâkim olurdu. Cemiyet-i Akvam tasarısı barış görüşmelerinden ayrı tutulmadığı gibi; sulh görüşmeleri de barış görüşmeleri bozulmadan cemiyetten ayrı tutulamaz. Meclis-i Âyan üyelerinin barış antlaşmalarını Cemiyet-i Akvam tasarısından ayrı tutma konusunda aciz oldukları ortadadır. Başkan Wilson'un böyle bir tasarımı Meclis-i Âyan'ın ortada önemli bir hakikat varsa oda Cemiyet-i Akvam'ın barış antlaşmalarına dâhil olmasıdır”.*³⁷

Cemiyet-i Akvam fikrine ülkelerin ve toplulukların yaklaşımında ayrılık olduğunu görülmektedir. Örneğin Fransa'da Cemiyet-i Akvam fikrine solcular ve liberaller sıcak bakarlar. Başbakan Clemenceau ise savaş sonrası Almanların durumu netleşmeden uluslararası bir örgüte sıcak bakmaz. Fakat Cemiyet-i Akvam konusunda da engelleyen ülke konumunda yer almak istemez. Başbakan Clemenceau'nun şu sözü aslında onun bu konudaki fikirlerini göstermesi açısından önemlidir: *“Ben Cemiyet-i Akvam'ı seviyorum, ama ona inanmıyorum”.*³⁸

Fransa Başbakanı Clemenceau'nun Cemiyet-i Akvam konusundaki olumsuz fikri 25 Ocak 1919 tarihli Zaman Gazetesi'nde de yer almıştır. Haberde Başbakan Clemenceau'nun Paris Barış Konferansı'nda yaptığı konuşmada konu ile ilgili olarak şöyle dediği belirtilmektedir:

*“Büyük Fransa haklıdır. Dünyayı Alman istibdat ve vahşetinden kurtaran devletler bugün Cemiyet-i Akvam'ı teşkil etmiş bulunuyorlar. Bu devletler sağlanan barışı koruyabilecek güce sahip bulunmaktadırlar. Dünya mevcut hükümetlerin yerine geçecek ve devletlerarasındaki ilişkileri düzenleyecek uluslararası bir organizasyon için henüz hazır değildir”.*³⁹

Fransa Başbakanı Clemenceau'nun Cemiyet-i Akvam konusuna bu kadar soğuk durmasının nedeni oluşturulacak uluslararası örgütün programının Fransa'nın beklentilerine yeterince cevap vermemesidir. Çünkü Fransa'nın düşündüğü yaptırım gücü olan bir Cemiyet-i Akvam'dır. Özellikle Fransa Almanya'nın bundan sonra kendisine karşı izleyeceği saldırgan politikalara karşı cemiyeti bir koruyucu kalkan olarak kullanmak istemektedir. Onun için Fransa bu teşkilatın oluşumu sürecinde kendisinin bir takım çekincelerine rağmen kurulacak uluslararası örgütün programının hazırlanması sırasında aktif olarak yer almıştır. 4 Şubat 1919 tarihli Vakit Gazetesi konu ile ilgili bir habere yer vermiştir. Haberde Cemiyet-i Akvam komisyonunda bulunan Fransız üyelerin örgütün yapısı ile ilgili bir rapor hazırladığı ifade edilmekte ve raporun içeriği ile ilgili bilgiler verilmektedir. Hazırlanan rapora göre:

1. Milletlerin birleşerek bir cemiyet teşkil etmeleri
2. Bu cemiyetin vazifesini icra etmesi için uluslararası bir mahkeme kurulması,
3. Bütün milletlerin temsilcilerine göre meclis teşkili,
4. Tüzükte belirtilen kararları kabul eden bütün milletlerin Cemiyet-i Akvam'a kabul edilmesi

³⁷Sabah, “Cemiyet-i Akvam ve Amerikalılar”, 24 Mayıs 1335(M:24 Mayıs 1919), Cumartesi, s. 1.

³⁸Macmillan, a.g.e, s. 90.

³⁹Zaman, “Clemenceau'nun Nutku ve Amerikan Matbuatı”, 26 Kânûn-ı Sâni 1335(M: 26 Ocak 1919), Pazar, s. 1.

Haberin devamında Fransa'nın Cemiyet-i Akvam'la ilgili sunduğu rapor hakkında incelemeler de bulunmak üzere itilaf devletleri üyeleri ile dışişleri bakanlarının toplandığı ifade edilmekte, fakat alınan kararlarla ilgili bir bilgiye yer verilmemektedir.⁴⁰

Fransız gazeteleri ise Başbakan Clemenceau'nun aksine Cemiyet-i Akvam'ın kurulmasını çok büyük bir hadise olarak değerlendirmişlerdir. 18 Şubat 1919 tarihli Zaman Gazetesi Fransız gazetelerine dayanarak verdiği haberde şöyle bir alıntıya yer vermiştir:

*“Bugün sulh konferansında bulunmakta olan proje, dünyada hak ve adaletin galebesi tespit edilmiş büyük bir harekettir. Bu büyük projenin kıymetini takdir etmek için en iyi delil şudur ki: Eğer bu Cemiyet-i Akvam projesi beş yıl önce olsa idi dünya 1914 yılındaki cihan felaketini önleyebilirdi”.*⁴¹

İngiltere Başbakan'ı Lloyd George, Cemiyet-i Akvam projesine çok sıcak bakmasa da Başkan Woodrow Wilson'un Cemiyet-i Akvam'ın kurulması konusundaki fikrine destek verir. Fakat cemiyetin üstleneceği misyonu gerçekleştirme konusunda kuşkuları vardır. Ayrıca kendisi Avrupa diplomasi ile uyuşmaz. Savaştan sonraki süreçte İngiltere'nin menfaatlerine zarar vereceğini düşünülmektedir. Başbakanlığı döneminde yaptığı konuşmalarda Cemiyet-i Akvam'a hiç değinmediği gibi merkezini de hiç ziyaret etmez.⁴²

4 Ocak 1919 tarihli İstiklal Gazetesinde “Cemiyet-i Akvam” isimli yazıda İngiliz İttihat Cemiyeti üyelerinin Sulh Konferansı isimli kitapta Lord Grey'in bir mektup gönderdiğini ve bu mektupta şu noktalara dikkat çekildiği belirtilmektedir.

*“Sulh konferansı için Cemiyet-i Akvam'ı kurmağa ihtiyaç yoktur. Konferans bizzat bu cemiyetin canlı bir başlangıcı olacaktır. Meclise veya Cemiyet-i Akvam'a Amerika Birleşik Devletlerinin katılması icap eder. Aksi takdirde bu heyet eski Avrupa Birliği'ne benzeyecektir. Geçmişte kendi içerisinde ittifaklarla kurduğu birliğin entrikalarla ayrıldığı malumdur. Adaletin haksızlığı lağvetmesi için müttefiklerin Amerika Birleşik Devletleri ile birleşmesi zaruridir. Sulhun sürmesi için de bu birleşmenin sürmesi gerekmektedir”.*⁴³

4 Şubat 1919 tarihli İstiklal Gazetesi'nde “Cemiyet-i Akvam Hakkında Mühim İngiliz Teşebbüsleri” isimli yazıda, ABD Başkanı Woodrow Wilson'un barış müzakereleri için geldiği Paris'ten Londra'ya geçtiği belirtilerek burada bazı sivil toplum kuruluşları ile görüştüğü bildirilmektedir. Bunlardan birisi de İngiliz İttihat Cemiyeti Başkanı Yakonat Grey ve bazı yönetim kurulu üyeleridir. Cemiyet üyeleri sundukları raporda Cemiyet-i Akvam'ın kurulması konusunda Başkan Woodrow Wilson'dan ısrarcı olmasını istemişlerdir. Ayrıca Cemiyet-i Akvam kurulmadan barış görüşmelerinin sonlandırılmasının uygun olmayacağını dile getirmişlerdir. Başkan Woodrow Wilson İngiliz İttihat Cemiyeti üyelerine verdiği cevapta şöyle demiştir: “*Cemiyet-i Akvam lehine her tarafta gösterilen ilgi, onun kuruluşunu zaruret haline getirmiştir. Bu ilgi toplumun tamamına matuf hale getirilmelidir*”.⁴⁴

Alemdar Gazetesi 25 Ocak 1919 tarihli “Cemiyet-i Akvam Projesi” isimli haberinde İngiltere'nin Cemiyet-i Akvam'a bakışını ele almıştır. Haberde İngiltere Başbakanı Lloyd George, Cemiyet-i Akvam fikrine şüpheyle, fakat ülkesinin menfaatlerini düşünerek bu uluslararası projenin dışında kalmamaya çalıştığı belirtilmektedir. Haberin devamında İngiltere'nin kurulacak uluslararası barış örgütünün kendi menfaatleriyle çatışmaması için Cemiyet-i Akvam projesinde

⁴⁰Vakit, “Cemiyet-i Akvam Nasıl Tesis Edilecek”, 4 Şubat 1335(M: 4 Şubat 1919), Pazar, s.1.

⁴¹Zaman, “Gazetelerin Mütalası”, 18 Şubat 1335(M: 18 Şubat 1919), Salı, s. 1.

⁴²Macmillan, a.g.e., s. 90.

⁴³İstiklal, “Cemiyet-i Akvam”, 16 Ocak 1335(M:16 Ocak 1919), Çarşamba, s. 2.

⁴⁴İstiklal, “Cemiyeti Akvam Hakkında Mühim İngiliz Teşebbüsleri”, 4 Ocak 1335(M: 4 Ocak 1919), Cuma s. 1.

aktif rol alarak kendi projesini hazırlayıp barış komisyonuna sunduğu belirtilmektedir. Cemiyet-i Akvam'ın yapısı ile ilgili İngiliz hükümetinin teklif ettiği projenin detayları ise şunlardır:

1. Cemiyet-i Akvam'ın merkezi Belçika veya Hollanda olmalıdır.
2. Her ülke Cemiyet-i Akvam merkezine bir elçi gönderecektir. Gönderilen elçiler o ülkedeki hükümet üyelerine mensup olacaktır.
3. Elçileri sürekli toplantılara katılacaklar ve almış oldukları kararlar hükümetlerin onayıyla kabul edilecektir.
4. Elçilerin kontrolünde bulunacak fakat bağımsız uluslararası bir mahkemesi olacaktır.
5. İki devlet arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde üçüncü bir ülkenin en yüksek mahkemesi, uluslararası elçi heyeti veya uluslararası mahkeme karar verecektir.
6. Yukarıda belirtilen esaslara uygun olarak hareket edilmezse her iki millet beraber karar verecek. Her ikisi tarafından üçüncü bir karar verilecek. Bu konuda bir ihtilaf olmazsa son kararı Cemiyet-i Akvam verecektir.
7. İhtilaf halindeki devletler umumi kararlara uymazlarsa Cemiyet-i Akvam'a üye bulunan devletlerden bir kısmı hükümleri uygulamaya memur edilecektir.⁴⁵

Cemiyet-i Akvam komisyonunun 5 Şubat 1919 tarihli toplantısında cemiyet projesinin esasları görüşülmüştür. Başkan Woodrow Wilson da aynı toplantıda Cemiyet-i Akvam'ın yapısı ile ilgili düşüncelerini belirtmiştir. Toplantıda cemiyetin yapısı ile ilgili bazı kararlar alınmıştır. Alınan kararlar henüz barış konferansı tarafından onaylanmamakla birlikte Cemiyet-i Akvam için önemlidir. Alınan karar gereği cemiyetin toplantılarını yapabileceği sürekli bir merkezi bulunacak ve üye olan devletler hususi fabrikalarda silah imalini engellemeye söz vereceklerdir. Alınan kararlar üyeler tarafından ittifakla kabul edilmiştir.⁴⁶

Komisyonadaki İngiliz ve Amerikalı üyeler, Fransızların önerilerini Almanya'ya karşı oluşturulmuş askeri bir güç koalisyonu olarak değerlendirmekteydiler. Fransızların cemiyeti güçlü kılma girişimleri müttefikleri İngiltere ve ABD'yi rahatsız eder.⁴⁷ Fransız basını Cemiyet-i Akvam konusunda beklentilerinin gerçekleşmemesi üzerine ABD Başkanı Woodrow Wilson aleyhinde yayın yapmaya başlar. Fransa başbakanı Clemenceau'nun basın toplantısı yaparak "*Fransa'yı soylu ama muğlak ideallere feda edemeyiz*" demesi barış konferansındaki var olan güvensizliği gösterir. Fransızlar 11 Şubat günü yapılan cemiyet komisyonu toplantısında da Cemiyet-i Akvam ordusunun kurulması ile ilgili taleplerini gündeme getirir. Fakat ABD Başkanı Woodrow Wilson "Hem anayasal değil, hem de imkânsız" diyerek Fransa'nın bu teklifine sıcak bakmamıştır.⁴⁸

Vakit Gazetesi'nin 11 Şubat 1919 tarihli "Sulh Konferansı" isimli haberinde Cemiyet-i Akvam komisyonunda üyeler arasında baş gösteren ihtilafa değinmiştir. Komisyon üyeleri arasında bir kısım maddeler tartışılırken çıkan anlaşmazlık üzerine bu maddelerin raporun tanziminden önce yeniden ele alınması kararlaştırılmıştır. Yapılacak olan toplantının Başkan Woodrow Wilson'un Amerika'ya gitmeden önce gerçekleşmesinin uygun olacağı belirtilmiştir.⁴⁹ Cemiyet-i Akvam komisyonu üyeleri arasındaki ihtilaf ile ilgili 11 Şubat tarihli İstiklal Gazetesi'nde de bir haber yer almıştır. Gazete, haberinde Crillon Otelinde yapılan toplantıda komisyon üyeleri arasında ihtilaf

⁴⁵Alemdar, "Cemiyet-i Akvam Projesi", 25 Kânûn-ı Sâni 1335(M:25 Ocak 1335, Cumartesi, s. 1; Vakit, "Cemiyet-i Akvam", 25 Kânûn-ı Sâni 1335(25 Ocak 1919), Cumartesi, s. 1.

⁴⁶Vakit, "Sulh Konferansında", 6 Kânûn-ı Sâni 1335(6 Ocak 1919), Pazartesi, s. 4.

⁴⁷Macmillian, a.g.e., s. 96-97.

⁴⁸Macmillian, a.g.e., s. 97-98.

⁴⁹Vakit, "Sulh Konferansı", 11 Şubat 1335(M:11 Şubat 1919), Salı, s. 1

çıkıldığını belirterek konunun yeniden ele alınması için yazı işlerine sevk edildiğini ve pazar günü yapılacak toplantıya yetiştirileceğini belirtmiştir.⁵⁰

Paris Barış Konferansı sürecinde barış müzakeresi sürecini yöneten İngiltere ve Fransa her ne kadar Cemiyet-i Akvam sürecine sıcak bakmasalar da kurulacak uluslararası barış örgütünün dışında kalmak istemedikleri görülmektedir. Onun için bu iki devlet cemiyetin programı hazırlanırken doğrudan müdahil olacak ve cemiyeti kendi çıkarları doğrultusunda yapılandırmaya çalışacaklardır

Cemiyet-i Akvam Programının Paris Barış Konferansında Kabul Edilmesi

Cemiyet-i Akvam komisyonu 13 Şubat 1919'da 26 maddeden oluşan cemiyetin tüzüğünü hazırlamıştır. Cemiyet-i Akvam'ın yapısı belirlenerek bazı önemli kararlar alınmıştır. Bunlar:

1. Cemiyeti Akvam'ın ordusu olmayacak.
2. Mecburi tahkim olmayacak.
3. Silahlanmaya müdahale edilmeyecek.
4. Tüm üyeler birbirlerinin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterecekler.
5. Cemiyet-i Akvam'ın kararları oy birliği ile alınabilecek.

Almanya'nın Cemiyet-i Akvam'a üyeliği kabul edilmemiştir. Bunda Fransa'nın talebinin etkili olduğu gibi müttefiklerinin düşünceleri de etkili olmuştur. ABD Başkanı Woodrow Wilson 14 Şubat günü hazırlanan taslağı barış konferansına sunar. Sunulan taslak uzun süre barış konferansında tartışılır. 28 Nisan 1919'da kabul edilir.⁵¹

İstanbul basını Cemiyet-i Akvam programı ile ilgili Batı basınının değerlendirmelerine yer vermiştir. 15 Şubat tarihli İstiklal Gazetesi'nin haberine göre İngiliz basını Cemiyet-i Akvam'ın programının fevkalade memnuniyetle karşılamıştır. Gazete ayrıca Times Gazetesi'nin haberine yer vermekte ve şöyle demektedir: “*Savaşı geride bırakan ve sulh süreci içerisinde kabul edilen Cemiyet-i Akvam programının kabul edilmesi ile ilgili habere pek çok İngiliz de iştirak etti*”.⁵²

Cemiyet-i Akvam'ın programının kabul edilmesiyle ilgili haberler Vakit Gazetesi'nde de önemli yer işgal etmiştir. 16 Şubat 1919 tarihli Vakit Gazetesi konu ile ilgili haberi “Cemiyet-i Akvam Projesi Kabul Edildi” başlığıyla vermiştir. Gazete haberin devamında 26 maddeden oluşan Cemiyet-i Akvam programının hazırlandığını ve bunun Cuma günü başkan Woodrow Wilson tarafından barış konferansına sunulacağını belirtmiştir.⁵³ 17 Şubat 1919 tarihli İstiklal Gazetesi'nde aynı konu ele alınmıştır. “*Cemiyet-i Akvam Projesi*” başlığı ile verilen haberde Cemiyet-i Akvam'ın programına yer verilerek alınan kararlar sıralanmıştır. Bunlar;

1. Program gereği muhtelif devletlerin üyelerinden oluşan bir idare meclisi ile umumi kâtiplik dairesi kurulacaktır.
2. Cemiyet-i Akvam'a ilk katılan devletler İngiltere, Fransa, Amerika, İtalya ve Japonya olacaktır. Diğer devletler ise daha sonra katılacaktır.
3. Cemiyet-i Akvam üyelerinden herhangi biri savaş tehlikesine maruz kalırsa diğer bütün üyeler bu konu ile ilgilenecektir.
4. Cemiyet üyelerinden hiç biri aralarındaki ihtilafı idare heyetine ve hakem heyetine arz etmeden birbirine savaş ilân etmeyecektir.
5. Uluslararası adaleti tesis için gereken plan idare heyeti tarafından hazırlanacaktır.⁵⁴

⁵⁰İstiklal, “*Cemiyet-i Akvam Komisyonu*”, 11 Şubat 1335(M:11 Şubat 1919), Salı, s. 1.

⁵¹ Macmillian, *a.g.e.*, s. 98, 100.

⁵²İstiklal, “*Cemiyet-i Akvam Programı Kabul Edildi*”, 15 Şubat 1335(M: 15 Şubat 1919), Cumartesi, s. 1.

⁵³Vakit, “*Cemiyet-i Akvam Projesi Kabul Edildi*”, 16 Şubat 1335(M: 16 Şubat 1919), Pazar, s. 1.

⁵⁴İstiklal, “*Cemiyeti Akvam Projesi*”, 17 Şubat 1335(M: 17 Şubat 1919), Pazartesi, s. 1.

Cemiyet-i Akvam programının kabul edilmesinden sonra Vakit Gazetesi'nin yazarlarından Ahmet Emin 17 Şubat 1919 tarihli gazetede bir makale kaleme almıştır. Yazının başlığı "*Cemiyet-i Akvam ve Biz*"dir. Ahmet Emin yazısının başında dünya tarihinde ilk defa oluşturulan uluslararası bir örgütün kurulmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Ahmet Emin Bey yazısının devamında Fransız İhtilâlini örnek göstererek bu ihtilâl nasıl Fransız ve Avrupa halklarının hayatında yeni bir devrin başlangıcı ise, I. Dünya Savaşı'nın da savaştan sonraki süreçte uluslararası alandaki keyfi muamelelere, tahakkümlere, eşitsizliğe ve barışa doğru atılmış bir adım olarak nitelemiştir. Yazar Ahmet Emin makalenin bir bölümünde özeleştiri yaparak I. Dünya savaşı sonrası yaşanan gelişmeleri birileri için bayram olarak değerlendirmekte ve bizim için aynı şeyin geçerli olmadığını vurgulayarak yazısında şunları vurgulamaktadır: "*Adeta komşu evinde vaki olan bize şimdilik taalluk etmeyen bir şenliği karşıdan karşıya seyrederek gibi oluyoruz. İhtimal ki İtilaf Devletleri arasındaki aile merasimi bittikten sonra konu komşuya ve bu meyanda muhasımlarda davet tezkereleri gönderilecek ve Cemiyet-i Akvam'ın hakiki manasına sadık bir şekil verilecektir. Fakat bizim elimizde böyle bir davetname olduğu halde Cemiyet-i Akvam'a dahil olsak bile bizi orada tam bir müsavat bekleyeceğini zannetmeliyiz*"

Yazar Ahmet Emin gazetede yazısının sonuç bölümünde ülkenin ve halkının içinde bulunduğu derbederliğe dikkat çekerek ülkesinin Cemiyet-i Akvam'a davet edilse bile buna hazır olmadığını dile getirmiştir.⁵⁵

17 Şubat 1919 tarihli İstiklal Gazetesi de barış konferansına sunulan Cemiyet-i Akvam nizamnamesinin kabul edilerek resmileştiğini belirtmekte ve haberin devamında nizamnamede yer alan kararları vermektedir. Bunlar:⁵⁶

1. Cemiyet-i Akvam icra kuvvetlerinin Akdeniz'e kıyısı olan devletlerden teşkili ve kayıt için daimi bir merkez kurulması.
2. Üyeler gerektiği zaman atanacak ve belirli aralıklarla toplantılara katılacaklar.
3. İcra kuvvetleri Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'dan oluşacaktır.
4. Meclis üyeleri her türlü diplomatik imtiyaza sahip olacaktır.
5. Bir devletin Cemiyet-i Akvam'a üye olabilmesi için antlaşmayı imzalayan devletlerin yanı sıra çoğunluğun desteğini alması zorunludur.
6. Barışın korunması ve uluslararası güvenliğin sağlanması için kolluk kuvvetleri icra edilecektir. Bununla ilgili çalışmalar devletler arasında görüşmelerle belirlenecektir.
7. Daimi bir komisyon belirlenecek ve bu komisyon muhtelif meselelerden haberdar edilecektir.
8. Cemiyet-i Akvam'ın bütün üyeleri siyasi istiklalini dışarıdan gelecek her türlü tecavüze karşı korumakla mükelleftir.

Cemiyet-i Akvam programı ile ilgili olarak İstiklal Gazetesi'nin yazarlarından Rauf Ahmet tarafından da bir yazı kaleme alınmıştır. 14 Mart 1919 tarihli bu yazıda Cemiyet-i Akvam'ın 26 maddelik programı ele alınmış ve bu maddelerin her biri yazar tarafından yorumlanmıştır.⁵⁷

ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın Cemiyet-i Akvam programı ile ilgili basın mensuplarıyla röportaj 18 Mart 1919 tarihli Vakit Gazetesi'nde haberleştirilmiştir. Gazetenin haberine göre Başkan Woodrow Wilson beyanında Paris Barış Konferansı'nın 25 Ocak 1919 tarihli umumi toplantısında alınan kararların nihai kararlar olmadığını bu kararların değişeceğine dair yapılan

⁵⁵Vakit, "*Cemiyet-i Akvam ve Biz*", 17 Şubat 1335(M: 17 Şubat 1919), Pazartesi, s. 1.

⁵⁶İstiklal, "*Cemiyet-i Akvam Neşri Kabul Edildi*", 17 Şubat 1335(M:17 Şubat 1919), Pazartesi, s.1; Alemdar, "*Cemiyet-i Akvam İlk Dokuz Madde*", 18 Şubat 1335(M: 18 Şubat 1919), Salı, s.1.

⁵⁷Süleyman Ülger, *Paris Barış Konferansı'nın İstanbul Basını (Vakit, İstiklâl, Sabah, Tarik Gazeteleri) 'na Yansımaları*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 33; İstiklal, "*Cemiyet-i Akvam Meselesi*", 14 Mart 1335(M: 14 Mart 1919), Cuma, s. 1.

haberlerin gerçeği yansıtmadığını ifade etmiştir. Başkan ayrıca Cemiyet-i Akvam ile ilgili aynı gün sulh konferansında kabul edilen bazı kararlar hakkında bilgi vermiştir. Bunlar:

1. Uluslararası tehdit ve savaşlara karşı teminat olmak üzere Cemiyet-i Akvam kurulmalıdır.
2. Cemiyet-i Akvam barış antlaşmaları için de ceza ve devamlılık teşkil edecek ve bütün milletlerden oluşacaktır.
3. Cemiyet-i Akvam zaman zaman uluslararası toplantıları yapabilecek bir teşkilata ve idari heyete sahip bulunacaktır.⁵⁸

Başkan Woodrow Wilson'un yukarıdaki maddede belirttiği üzere Paris Barış Konferansı'na Cemiyet-i Akvam meselesini görüşmek üzere tarafsız devletler de davet edilmiştir. İskandinav ülkeleri bu davete icabet ederek Cemiyet-i Akvam meselesini görüşmek üzere Paris Barış Konferansı'na heyetler göndermişlerdir. Bu konu 19 Mart 1919 tarihli Tasvir Gazetesi'nde ele alınmış ve İsviçre hükümetinin barış konferansına gönderilecek kişinin seçildiğini ve konferans heyetine sunulduğunu belirtmiştir. Ayrıca haberde Cemiyet-i Akvam'dan İsviçre hükümetini bağımsızlık talebinin de onaylanması talep edilmektedir. Gazete haberin devamında Hollanda hükümetinin talebine de yer vermekte ve şöyle demektedir: “*Hollanda hükümeti Cemiyet-i Akvam nizamnamesinin bütün milletlerin katılımıyla dört sene zarfında yeniden incelenmesini teklif etmekte ve Hollanda'nun Cemiyet-i Akvam içerisinde daimi olarak kalmasını talep etmektedir*”.⁵⁹

Cemiyet-i Akvam komisyonu, cemiyetin nizamnamesinde yapılacak değişiklikleri görüşmek için 20 Mart 1919 Perşembe günü öğleden sonra saat 3'te tarafsız devletlerin üyelerinden oluşan heyeti toplantıya çağırmıştır.⁶⁰ Bu toplantıya ilk defa İsveç, İsviçre, Danimarka, Hollanda ve İspanya üyeleri de katılmışlardır. Komisyon yeni üyelerle birlikte Cemiyet-i Akvam nizamnamesinde yapılacak değişiklikleri görüşerek karara bağlamıştır.⁶¹

Cemiyet-i Akvam'ın en zayıf tarafı ise ABD senatosunun cemiyete üyeliği onaylamaması ve bu uluslararası organizasyonun dışında kalmasıdır.⁶² Onu dışarıda kalmaya iten neden ise bazı egemenlik haklarını uluslararası bu kuruluşa devretmek zorunda kalmasıdır. Bu durumun kendileri dışında cemiyete üye ülkelerin üçüncü bir ülke ile savaşa sürüklenmesinden çekinmekteydiler. Bu tutum Amerika gibi yeni bir gücü Cemiyet-i Akvam'ın en büyük oyuncusu olabilecek iken, bu organizasyonun dışında bırakmıştır.⁶³ Amerika'nın dışarıda kalması Cemiyet-i Akvam'ın küresel bir örgütlenme olmasını engellediği gibi onu aynı zamanda klasik Avrupa diplomasisinin bir parçası haline getirmiştir.

Cemiyet-i Akvam Merkezinin Belirlenmesi

Cemiyet-i Akvam projesi büyük ölçüde şekillenirken cemiyetin sürekli olarak çalışabileceği bir yere ihtiyaç duyulur. Barış Konferansında genel eğilim cemiyet merkezi ile ilgili olarak tarafsız ve küçük Avrupa devletlerden birinin merkezlik yapması şeklinde idi. Bu konuda ilk talep Belçika'dan

⁵⁸Vakit, “*İttihat-ı Akvam Hakkında Mukarrerat*”, 18 Mart 1335(M: 18 Mart 1919), Salı, s. 1; Tasvir-i Efkar, “*İttihat-ı Akvam Hakkında Wilson'un Beyanati*”, 30 Mart 1335(M:30 Mart 1919), Pazar, s. 1; Zaman, “*Cemiyet-i Akvam ve Bitaraflar*”, 18 Mart 1335(M:18 Mart 1919), s. 1.

⁵⁹Tasvir, “*Cemiyet-i Akvam ve Bitaraflar*”, 19 Mart 1335(M: 19 Mart 1919), Çarşamba, s. 1; M. Vedat Gürbüz, “Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Willson ve Milletler Cemiyeti”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 29-30, Mayıs- Kasım 2002, s. 87-99.

⁶⁰Tasvir-i Efkar, “*İttihat-ı Akvam ve Bitarafların Mülahazatı*”, 21 Mart 1335(M:21 Mart 1919), Cuma, s. 1.

⁶¹Tasvir-i Efkar, “*Cemiyet-i Akvam Bitaraf Hükümetler*”, 23 Mart 1335(M: 23 Mart 1919), Pazar, s.1.

⁶²David Fromkin, *Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı*, Çev. Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul 1989, s. 396; George Ritzer, *Küresel Dünya*, Çev. Melih Pekdemir, Sabah Kitapları, İstanbul 2001, s. 171.

⁶³Joseph S. Nye,Jr. David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.154.

gelir. Belçika Dışişleri Bakanlığı Paris Barış Konferansı heyetine Brüksel'in Cemiyet-i Akvam merkezi olması talebini iletmiştir. Aynı şekilde Brüksel Şehir Eminliği tarafından da benzer talep Başkan Woodrow Wilson nezdinde yapılmıştır.⁶⁴ Belçika hükümetinin Paris Barış Konferansı üyesi Haysemam Cemiyet-i Akvam'ın merkezinin Brüksel olması için barış konferansında bir konuşma yapmıştır.

Cemiyet-i Akvam'ın merkezi ile ilgili tartışmalar komisyonda da uzun süre tartışılmıştır. Cemiyet-i Akvam komisyonu başkanı Woodrow Wilson söz hakkı alarak Cemiyet-i Akvam merkezi ile ilgili olarak görüşlerini ifade etmiştir. 3 Mayıs 1919 tarihli Sabah Gazetesi Woodrow Wilson'un cemiyetin merkezi ile ilgili şu görüşlerine yer vermiştir:

“Cemiyet-i Akvam merkezi büyük harbin hatıralarından uzak olmalı ve aynı zamanda tarafsız devletler arasından seçilmelidir. Bunun için savaş sırasında tarafsızlığını asla ihlal etmemiş olan İsviçre'den daha uygun bir yer bulunamaz. İsviçre halkının üç farklı ırktan olması, onun tarafsızlığını bir kat daha artırmaktadır. Ayrıca Cemiyet-i Akvam merkezi bir başkent olmamalıdır. Bu şekilde her türlü siyasi etkiden korunmuş olacaktır.”

Yukarıda belirtilen Başkan Woodrow Wilson'un beyanından da anlaşılacağı üzere kendi tercihinin Cenevre'den yana olduğunu konuşmasında açıkça ifade etmiştir. Ayrıca bu tercihinin makul sebepler ortaya koyarak izah etmeye çalışmıştır. Cemiyetin merkezinin neresi olacağı tartışmaları komisyon üyelerini ikiye bölmüştür. Fransa ve bazı küçük devletler Brüksel'in merkez olmasını desteklerken; İngiltere, ABD ve diğer üyeler Cenevre'yi desteklemişlerdir.

Barış konferansında bulunan Belçikalı üyeler Cemiyet-i Akvam merkezinin seçilmesi konusunda oylama yapılmasını talep etmişlerdir. Komisyon bu talebi kabul ederek oylamaya gitmiştir. Oylama sonucunda Cenevre on sekiz oyun on ikisini alarak Cemiyet-i Akvam'ın merkezi olmuştur.⁶⁵ Belçika hükümetinin bu karara tepkisi 2 Mayıs 1919 tarihli Sabah Gazetesi'nde yer almış ve gazete okuyucularına haberi şu şekilde duyurmuştur: “Cemiyet-i Akvam merkezinin Cenevre seçilmesi Belçika halkını derin bir hüzne sevk etmiştir”.⁶⁶

Cemiyet-i Akvam konusunda olduğu gibi cemiyetin merkezinin belirlenmesi konusunda büyük devletler arasında bir takım ihtilaflar yaşanmıştır. Geleneksel Avrupa diplomasisinde inisiyatif alma konusunda İngiltere ve Fransa arasında yaşanan rekabet burada da ortaya çıkmıştır. İngiltere ABD'nin de desteğini alarak Cenevre'nin Cemiyet-i Akvam'ın merkezi olmasını sağlamıştır.

⁶⁴Zaman, “Bürüksel Cemiyet-i Akvam Merkezi”, 22 Mart 1335(M:22 Mart 1919), Cumartesi, s.1.

⁶⁵Sabah, “Sulh Konferansı”, 3 Mayıs 1335(M: 3 Mayıs 1919), Cumartesi. s. 1; Serpil Sürmeli, “Cemiyet-i Akvam'a Müzaheret Cemiyeti – Türkiye'de Kuruluşu ve Prag Konferansı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 25-26, Mayıs-Kasım 2000, s. 181-200.

⁶⁶Sabah , “Sulh Konferansı”, 2 Mayıs 1335(M: 2 Mayıs 1335), Cuma, s. 1.

Sonuç

İnsanoğlu tarihi süreç içerisinde milletleri felakete götüren savaş gibi büyük dramların önüne geçebilmek için birçok devleti içine alan uluslararası örgütler kurmaya çalışmıştır. Westfelya Barışı, Kutsal İttifak, Lahey Adalet Divanı gibi uluslararası kuruluşların hiç birisi insanların arzuladığı o barışı ve huzuru getirememişlerdir.

XX. yüzyılın başlarında o güne kadar yapılan barışı koruma çabalarının sonuçsuz kaldığı yaşanan I. Dünya Savaşı ile görülmektedir. Bu savaş ile insanoğlu yeniden büyük bir trajedi ve dramın içerisine çekilmiştir. 1917 Nisanında ABD Başkanı Woodrow Wilson dünyayı yeniden şekillendirecek, barışı ve huzuru getirecek 14 maddelik bir beyanname hazırlamıştır. Bu ilkelerden yola çıkarak Başkan Woodrow Wilson uluslararası yeni bir örgütün kurulması gerekliliğini ortaya koymuştur. İlk defa Paris Barış Konferansı'nda ele alınacak olan Cemiyet-i Akvam projesi Osmanlı Devleti ile birlikte yenilen devletlerde çok büyük beklentilerin oluşmasına neden olmuştur.

Cemiyetin kuruluşu ile ilgili her türlü gelişme İstanbul basını tarafından yakından takip edilmiştir. Fakat Cemiyet-i Akvam ile ilgili gelişmeler, ele alınış biçimi bakımından İstanbul basınına da bölmüştür. Bazı gazeteler başta Sabah olmak üzere hükümet yanlısı yayınlar yaparak izlenen birtakım yanlışlıkları savunurken; Zaman, Vakıf ve Alemdar gibi gazetelerin ülke menfaatleri doğrultusunda yayınlar yaptıkları görülmektedir. İstanbul basını Cemiyet-i Akvam'la ilgili gelişmeleri daha çok Batı basını üzerinden takip etmeye çalıştığı için konu ile ilgili gelişmeleri okuyucularına Batılı ajansların yorum ve açıklamalarıyla sunmak durumunda kalmışlardır.

Cemiyet-i Akvam ile ilgili İstanbul basınında çıkan haber ve yorumlar başlangıçta pozitifdir. Kurulacak bu uluslararası örgütün savaş sonrası dünyada barışı, huzuru, adaleti getireceği ve yenilen devletlerle daha adil bir antlaşma imzalamaya beklentileri vardır. Fakat çok geçmeden İstanbul gazetelerinde bu konudaki iyimser beklentiler yerini endişeye ve korkuya bırakmıştır. Sebebi ise, ABD Senatosunun Cemiyet-i Akvam üyeliğini onaylamaması ve bu ülkenin Cemiyeti Akvam'ın dışında kalmasıdır. Dolayısıyla İngiltere ve Fransa Cemiyet-i Akvam örgütüne hâkim olacak ve bu organı geleneksel Avrupa diplomasisinin bir parçası haline getirecektir. Bundan sonraki süreçte Cemiyet-i Akvam emperyalist Avrupalı devletlerin elinde kendi ülke menfaatleri doğrultusunda kullandıkları bir siyasi figür haline gelmiştir. Uluslararası alanda güvenilirliğini kaybetmiş bir örgüt olarak Cemiyet-i Akvam gelecekte Avrupa'da kutuplaşmaların önüne geçemeyecek ve II. Dünya Savaşı'nın önlenmesinde üzerine düşen sorumluluğu yerine getiremeyecektir.

KAYNAKLAR

1-Gazeteler

Alemdar Gazetesi
İstiklal Gazetesi
Sabah Gazetesi
Tasvir-i Efkar Gazetesi
Vakit Gazetesi
Zaman Gazetesi

2-DiğerKaynaklar

- Falk, Richard Anderson, *Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Politikası*, Çev. Neşenur Domaniç- Nusret Ardan, Metis Yayınları, İstanbul 2004.
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarih (1914-1990)*, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992.
- Hasgüler, Mehmet B. - Mehmet Uludağ, *Uluslararası Örgütler: Devlet Merkezli Sistemde Çöküntü, Uluslararası Politikayı Anlamak Ulus Devletten Küreselleşmeye*, Der. Dağı, Zeynep, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2007, ss. 392-446.
- Çakmak, Haydar, *Uluslararası İlişkiler'e Giriş, Kavram ve Teoriler*, Platin Yayınları, Ankara 2007.
- _____, "Çatışma ve İşbirliğinin Dili" *Uluslararası Politikayı Anlamak, Ulus-Devletten Küreselleşmeye*, İstanbul 2007.
- Fromkin, David, *Barişa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı*, Çev. Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul 1989.
- Gönlübol, Mehmet, *Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, Atilla Kitabevi, Ankara 1993.
- Gürbüz, M.Vedat, "Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Willson ve Milletler Cemiyeti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 29-30, Mayıs- Kasım 2002, s. 87-99.
- Heywood, Andrew, *Küresel Siyaset*, Çev. Nasuh Uslu-Haluk Özdemir, Liberte Yayınları, Ankara 2013.
- Kissenger, Henry, *Diplomasi*, Çev. İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1994.
- Knutsen, Torbjon L., *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Çev. Mehmet Özay, Açılım Kitap, İstanbul 2006.
- Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-2001)*, Der Yayınları, İstanbul 2006.
- Potyemkin, Vladimir, *Uluslararası İlişkiler Tarihi, -Diplomasi Tarih-*, C. III, Çev. Attila Tokatlı, Evrensel Basım Yayım, İstanbul 2009.
- Ritzer, George, *Küresel Dünya*, Çev. Melik Pekdemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010.
- Nye, Joseph S. - David A. Welch, *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*, Çev. Renan Akman, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Toklu, Vefa, *Uluslararası İlişkiler*, İmaj Yayınevi, Ankara 2006.
- Ülger, Süleyman, *Paris Barış Konferansı'nın İstanbul Basını (Vakit, İstiklâl, Sabah, Tarık Gazeteleri)'na Yansımaları*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2011.